

CHARAKTER EKONOMICKÝCH KRÍZ

– ÚVOD –

PÉTER ÁKOS BOD

Péter Ákos Bod, profesor Katedry hospodárskej politiky, na Univerzite Corvinus v Budapešti, bývalí riaditeľ Maďarskej národnej banky.

Abstract

Celosvetová ekonomická kríza, ktorá začala v roku 2008 je odlišná od predošlých kríz z hľadiska sociálno-ekonomických dôsledkov, akým je napríklad zníženie osobnej spotreby, zvýšenie nezamestnanosti, ale aj politické reakcie. Vyspelé hospodárstva, ktoré nasledovali Keynesiansky prístup, siahli k masívnym rozpočtovým výdavkom aby sa vyhli úpadkom blahobytu a zamestnanosti. Pritom rozvíjajúce sa európske krajiny dostali priamy šok, kvôli vysokému stupňu otvorenosti v ekonomike a financiách, podľa analýzy práve táto otvorenosť prispela k hlbšiemu úpadku než sa očakávalo. Autor konštatuje, že vnútroštátne politiky viac zaväzujú v čase krízy, ako v priaznivých časoch a domnieva sa, že pri súčasných podmienkach je čas prehodnotiť niektoré predošlé ekonomické a finančné základy, ako napríklad tie, podľa ktorých je pre rozvíjajúce sa krajiny Európy výhodou spoliehať sa na zahraničné finančné inštitúty a zahraničný pôžičkový kapitál. Pritom hocikákoľvek krok v Európe smerom k protekcionizmu by škodil najmä vyhládke na rast rozvíjajúcich sa krajín.

Kľúčové slová: finančná kríza, finančné sprostredkovanie, Keynesianské a Nekeynesianské politiky, rozvíjajúce sa hospodárstva, politická koordinácia v Európe, hospodárske teórie.

*

Náčrt článku

Príčiny a počiatočné politické reakcie
O ekonomike, ekonómovia a hospodárske politiky
Prekvapujúce prípady krízy
Čo teda treba spraviť?

*

Príčiny a prvé politické reakcie

Po regionálnej bankovej a menovej kríze v 80-tych rokoch, po recesie v plánovaných hospodárstvach, po krachu v bankových systémoch po zmenách režimov v deväťdesiatych rokoch; po bankovej kríze a prudkých klesaní devízových kurzov v niektorých rozvíjajúcich sa krajinách, a po výbuchu burzových materiálnych prostriedkov a neskôr burzových krachov, svetová ekonomika teraz zase zažila jednu obrovskú finančnú krízu. Začínajúce zmätky na medzinárodných finančných trhoch od roku 2007 postupne prešli do recesie, je to najsynkronizovanejšia svetová kríza od roku 1929-33. Ani jediná, otvorená a od zahraničného obchodu závislá krajina nemôže zostať v bezpečí od všeobecných problémov. Je však zaujímavé, že nie všetky štáty trpeli rovnakým spôsobom a v rovnakej miere. Po troch rokoch tvrdené údaje naznačujú, že dôsledky ekonomickej krízy sú odlišné podľa krajín a kontinentov (IMF, 2010; BIS 2010, European Economy, 2009).

Od jarného vypuknutia americkej bubliny v roku 2007, sa veľa písalo o dôvodoch a hybných silách finančnej krízy, ktorá sa ako prvá zjavila v „jadre jadra“, to znamená, že v krajinách s vyspelou trhovou ekonomikou. V čase trhovej globalizácie nie je prekvapujúce, že sa problémy čoskoro rozšírili z centra na perifériu. Dôležité je poznamenať, že Spojené Štáty Americké a štáty Eurozóny dostali prvý úder; predošlé finančné zmätky prišli na povrch skôr v nových, transformujúcich a rozvíjajúcich sa krajinách. V kontraste s predchádzajúcim, počas tejto doby dôležitejšie rozvíjajúce sa hospodárstva (napr.: India a Čína) netrpeli z priameho účinku týchto problémov vo finančných centrách.

Keďže prvým trpiacim krízy boli centrálné hospodárstva, oni sa z tejto jeden a pol roka trvajúcej recesie dostali ako prví. V porovnaní s predchádzajúcimi ekonomickými krízami, súčasná kríza sa ukázala byť veľmi odlišná: strata pracovných miest a sociálne napätie ukázali miernejšie znaky než vo všetkých predchádzajúcich prípadoch krízy. Ešte pred gratuláciou politickým rozhodovateľom a vedúcim podniku musíme dodať: vlády za tento krátky čas postavili obrovskú hromadu štátnych dlhopisov. Jednoznačne to bola cena za záchranu hospodárstva pred tradičnou depresiou. História sa neopakuje: podľa poklesu priemyselnej výroby, súčasná kríza je skoro taká hlboká, aká bola svetová kríza v 1930-tych rokoch, avšak tento raz osobná spotreba poklesla len mierne vo vyspelých hospodárstvach a naďalej ostala mierna nezamestnanosť (Bordo a Landon-Lane, 2010).

V rovnakej dobe, v rozvíjajúcich sa ekonomikách Európy (EEE) recesia sa ukázala byť hlbšia. Tak sa zdá, že ekonomická otvorenosť, ktorá je dodnes bez pochybnosti základom všetkých prosperujúcich hospodárstiev a spoločenských politík, nakoniec priniesla hlbší úpadok, než sa očakávalo. V roku 2008 zahraniční investori stratili svoju dôveru v tých trhoch, ktoré niekedy považovali za bezpečné, a od ktorých očakávali vyššie výnosy a dobré možnosti. Keď manažmentov a investorov chytila panika, národné meny oslabli, akciové trhy klesli, zahraničný obchod sa znížil, a spolu s nimi sa znížilo HDP a aj životná úroveň (Bod, 2009).

To je dôvod, prečo v tejto časti sveta nestačí skúmať iba všeobecné príčiny, ktoré viedli k celosvetovým nepokojom: pre analytikov a rozhodovateľov EEE je dôležité, aby zhromaždili ponaučenia, ktoré môžu odvodiť z konkrétnych ekonomických chýb a štrukturálnych faktorov, a pritom už hľadia do budúcnosti. Príbeh krízy v regióne EEE nie je uzatvorenou kapitolou. Hoci je asi oficiálny koniec úpadku, ale podľa predpovedí Lászlóa Csabu, už nemôžeme rátať s návratom k normálnemu, teda ročne k 4-5% rastu HDP v Strednej a Západnej-Európe, a nebude ani návrat k „status quo ante” (Csaba, 2009).

To ale neznamená, že by hlavné hospodárstva mohli za sebou nechať turbulencie z nedávnej minulosti. Analýzy od MMF (IMF), od Banky pre medzinárodné platby (BIS), OECD a ústredných bánk smerovali na dekompozíciu krízy a na hľadanie záruk zabrániť pred podobnými krízami; hlavným problémom bolo zachovanie jednoty a úplnosti medzinárodného finančného systému. Sústava opäť funguje, medzinárodné organizácie uviedli do pohybu mnohé iniciatívy pre posilnenie citlivých štrukturálnych inštitútov a ich kapitálnej pozície, a pre lepšie fungovanie národných finančných dozorov.

V čase písania článku sa finančný systém zdá byť funkčný. Je to jednoduché vyhlásenie, ale podľa výskumu C. Reinharta a K. Rogoffa (Reinhart and Rogoff, 2009b) to môžeme považovať aj za úspešný výsledok oproti iným finančným krízam. Z histórie je vidieť, že medzinárodný bankrot materiálnych trhov sa ukázal byť hlboký a dlhotrvajúci: počas tri a pol ročného úpadku klesanie cien akcií bolo priemerne 55%. Po druhé, dôsledky krízy bankového systému sa spájajú s veľkým poklesom výroby a zamestnania: miera nezamestnanosti vzrástla priemerne o 7 percentuálnych bodov v klesajúcom období cyklu, ktorá priemerne trvala viac, než štyri roky. Schéma výroby priemerne klesla (z maxima na minimum) viac než o 9 %, avšak úpadková fáza (priemerne 2 roky) je trochu kratšia než pri nezamestnanosti. Po tretie, reálna hodnota štátneho dlhu výnimočne rástla, priemerne o 86% ako po kríze II. svetovej vojny. Dodali, že hlavnou príčinou výnimočného rastu štátnych dlhov neboli náklady a rekapitalizácia bankového sektoru: z jednej strany ozajstnou príčinou dlhového rastu bolo dlhé a hlboké klesnutie výroby a nevyhnutné zmrštenie príjmov zo štátnych daní, na druhej strane boli práve zmiernenia úpadku a ambície na zavedenie anticyklovej fiškálnej politiky.

V porovnaní s historickými vzorkami, finančná a hospodárska kríza v 2007-2009 poukazuje na rozdiely a niekoľko podobností s predošlými krízami. Obnova finančného systému bola príliš rýchla — mohli by sme dodať, že podozrivo rýchla. Vyspelé hospodárstva platili veľké ceny za obnovenie a fungovanie globálneho finančného svetu. Z dôsledku masívnej fiškálnej stimulácie po roku 2009 suverénny dlh sa stal — neprekvapiteľne — hlavným hospodárskym problémom. Ako to J-C. Trichet, prezident Európskej Centrálny Banky zhrnul, aktuálne problémy štátnych dlhov vo vyspelých krajinách sú výsledkom dlhého tehotenstva v posledných niekoľkých desaťročiach, pochádzajúce z finančnej deregulácie a inovácie z roku 1980 a 1990 (Trichet, 2010). Počas tejto „zlatej éry” sa objavili nové finančné produkty, ktoré zmenili hospodárske správanie domácností a firiem. Moderný finančný systém priniesol sľuby o raste blahobytu: rodiny si ľahšie vedeli zariadiť svoje výdavky, hypotekárne úvery sa stali dosiahnuteľné aj pre spoločenské vrstvy, ktoré doteraz boli skôr vylúčené z trhu. Všetky tieto sľuby spôsobili sklamanie v tomto trhu, vo finančnom systéme, v posilnení sociálnej politiky — a nekontroverznej ekonomiky. Teraz je najvyšší čas prehodnotiť predchádzajúce istoty v oblasti ekonómie; ako pre daňových poplatníkov, je čas začať splácať nahromadené štátne dlhy.

Oplatí sa pozastaviť na moment pri základných ekonomických tézach. Keď sa v plánovaných hospodárstvach zmenil režim začiatkom 1990-tych rokov, trhový kapitalizmus žil svoju zlatú éru vo vízii, že hospodárstvo sa vie starať samé o seba. „Koniec histórie“, alebo taká viera v trhu ktorá je schopná riešiť všetky možné problémy, a že je schopná vysporiadať sa s akoukoľvek štátnou hospodárskou funkciou patrila medzi hlavné myšlienky.

Privatizačné a liberalizačné procesy prebehli plnou parou rovnako vo vyspelých a v transformujúcich sa hospodárstvach. Výhody finančnej liberalizácie a inovácie kapitálneho trhu (napríklad cenné papiere a štrukturálne produkty) sa potvrdzovali na západe s tým, že v tom čase sa tam vyskytli výhodné obchodné vzťahy. Makroekonomické prostredie na hlavných trhov (výnimkou Japonska) prispel k rastu a blahobytu, ktoré slúžili ako tvrdý základ pre vyspelé hospodárske rozhodnutia a ekonomické vedomosti. Toto prostredie „blízko k nirváne“ sa stalo známym pod menom „Veľké moderovanie“, takými vyjadreniami, ktoré sa spájajú s B. Bernankom, profesorom Pricetonu (Bernanke, 2004). Aj od iných vplyvných autorov cítujú, akým je napríklad nositeľ Nobelovej ceny za ekonomiku R. Lucasa z Univerzity Chicago, pri kom Paul Krugman nezabudol spomenúť, že voľakedy Lucas ako deklaroval o makroekonómie, že „sa stala úspešnou“; centrálny problém, teda preventívna depresie sa vyriešili a vlastne sa už vyriešili pred niekoľkými desaťročiami (Lucas, 2003) (Krugman, 2009).

Bez pochybnosti je na zamyslenie spomenúť, ako nedávno politici, bankári a vplyvní ekonómovia deklarovali víťazstvo proti inflácii a škodlivej makroekonomickej vitalite. Tento sľub sa dlhé časy zdal byť v poriadku, čím vedeli zabrániť vážnym vnútorným problémom globálneho finančného systému. Boj možno vyhrali, ale vojnu nie. Éra „Veľkej moderácie“ zrodila veľa škodlivých vedľajších produktov. Finančné inovácie a liberalizácia kapitálnych trhov v svetovej miere spolu indukovali nízke reálne úrokové miery a veľké úmerné schopnosti, ktoré viedli k rýchlemu rastu cien materiálov a pôsobili globálny deficit a extrémny.

2007 a nasledujúce roky perfektne zničili dôveru v ekonómii. Politici vyvinutých krajoch si museli premyslieť prítomnú situáciu trhu, čo priniesol rozvoj skupiny G-20 oproti starým skupinám a mocenským konfiguráciám. Tento krát sa hospodárske nerovnováhy a deficity nevyskytli na periférii svetovej ekonomiky, na rozdiel od devízovej a bankovej krízy predošlého pol storočia. To znamená novú situáciu, oproti nedávnym daniám, pri ktorých sa z dôvodu alebo bez dôvodu menej rozvinuté krajiny stali obeťami vonkajšej krízy; ako jednotlivé krajiny latinskej Ameriky v 1980-tych rokoch, hospodárstva západnej ázii v 1990-tych rokoch, alebo Rusko v roku 1998. Tento krát Veľká Británia a Spojené Štáty Americké dosiahli dvojciferný štátny dlh v roku 2009: takú rozpočtovú nerovnováhu mali predtým len zle riadené rozvíjajúce sa štáty.

Takže ponaučenie z predošlých Veľkých kríz sme vyvodili. Kríza v 1920-tych rokoch bola bublina špekulácií, ktorú nasledovali jednoznačné preplnené investície, avšak v tom čase si hospodársky politici vytvorili prísnu rozpočtovú politiku a znížili platy pre obnovenie rovnováhy. Keynes (1936) a jeho nasledovníci boli prví, ktorí odmietli tézy vtedajších mainstream, podľa ktorých úplná zamestnanosť je dosiahnuteľná len cez zníženia platov a cien. Keynes pripisoval stagnáciu k agregátnemu dopytu a kolapsu súkromných investícií, teda jeho teória navrhovala aktívnu fiškálnu politiku, tak ako zvýšenie peňažného dopytu a masívne rozpočtové výdavky. To všetko aj fungovalo. V období po II. svetovej vojny pohľady keynesiánstva vládli ekonómov a politici tiež podporovali nový mainstream (Bordo&Landon-Lane, 2010).

Je v tom niečo zvláštne, ako sa v minulých rokoch vrátilo ku keynesiánstvu. Tento bývalí mainstream, ktorý skoro zmizol keď nové ekonomické školy obsadili jeho miesto v 1970-tych rokoch, teraz sa opäť vracia vo vyspelých krajinách - bez akýchkoľvek vysvetlení a debát. Je pravdou, ako aj László Csaba poznamenal, že keynesiánstvo zhruba a celkovo vyšiel z módy na hlavných univerzitných katedrách, pričom nikdy nestratil svoj vplyv medzi ekonomickými politikmi; stačí si len pripomenúť Pakt stability a rastu EU, ktorý očakáva sufficient štátneho rozpočtu v dobrých a deficit v zlých časoch, a to podľa originálnych keynesiánskych princípov (Csaba, 2009).

Väčšina vlád v rámci EU a mimo hraníc však používa tieto princípy asymetricky: v čase krízy sú v obrovskom deficite, ale v dobrých časoch si nešporia. A predsa USA, EU a mnohé G-20 krajiny konali podľa keynesiánskych princípov, pritom ústredné banky tiež prijali opatrenia monetárneho uvoľnenia. Toto sa zdá byť funkčné: vyhlí sme sa depresii 1930-tych rokov.

Avšak všetko má svoju cenu. Ťažko sa dá veriť údajom ohľadom deficitu štátneho rozpočtu na rok 2009, najmä keď sme nevyrastali v keynesiánskej ortodoxii: veľké rozpočtové deficity súmerné s HDP poznamenali v Írsku (-14,3%), v Grécku (-13,6%), v Spojenom Kráľovstve (-11,5%), v Španielsku (-11,2%), v Portugalsku (-9,4%), v Lotyšsku (-9%), v Litvy (-8,9%), v Rumunsku (-8,3%), vo Francúzsku (-7,5%) (Eurostat, 2010). Dôsledky takýchto masívnych výdavkov sú nevyhnutné ani pre vyspelé krajiny, kde — podľa nich — sa ľahko môžu dostať k finančným trhom, s pomerne vhodnými podmienkami. Ale bolo by

nadmerným zovšeobecnením tvrdiť, že bohaté krajiny si môžu jednoducho dovoliť aby minuli viac zo štátnych peňazí, než koľko majú v kase. Je pravdou, že finančné trhy sa nedávno neobávali o úverovej spôsobilosti krajín EU, predpokladom, že sa európske štáty nemôžu dostať do krachu. Ale z gréckej štátnej paniky začiatkom roka 2010 vyšlo najavo, že účinkujúci na trhu sa naučili robiť rozdiely medzi klientmi. Stačí si len spomenúť na to, keď na jeseň 2010 výnos desaťročných štátnych dlhopisov v Írsku alebo v Portugalsku boli vyššie než 6%, kým talianske výnosy nedosiahli ani 4%, v Nemecku boli nižšie než 3% za rok — teda investori vedeli robiť rozdiely medzi rizikovými a menej rizikovými európskymi štátmi.

Prekvapujúce krízové situácie - čakajúce na vysvetlenie

Finančné krízy a suverénne krachy doteraz spájali najmä s rozvíjajúcimi sa krajinami alebo stúpajúcimi sa trhmi. Je zaujímavé, že kvôli zahraničným (externým) dlhom vzniknuté platobné neschopnosti charakterizovali skôr stúpajúce sa trhy, ako banková kríza, ale ako aj historické výskumy ukazujú, kvôli externým dlhom vzniknuté platobné neschopnosti boli častejšie vo všetkých takých krajinách, ktoré boli zo štatútu vznikajúcich trhov a napredovali k vyspelým krajinám (Reinhardt a Rogoff, 2009).

Terajšia kríza je nezvyčajná aj v tom, že aj vyvinuté a inak lepšie situované krajiny sa trápia s obrovským úpadkom výroby alebo sa blížili k bankrotu. Kapitola európskych finančných turbulencií sa začínala s Islandom, jednou z bohatých krajín a pokračovala s Maďarskom, ktoré je členskou krajinou Európskej Únie od mája 2004. Boli to prvé dve európske krajiny po troch desaťročiach, ktoré sa obrátili ku MMF, aby sa vyhli pred finančným kolapsom koncom roka 2008; čoskoro ich nasledovali Litovčania, pobaltské krajiny a Ukrajina ako krajina mimo EU.

Islandskú bankovú a finančnú krízu môžeme považovať za nehodu, alebo ako dôsledok bankárskym nadmerným pôžičkám a aj šokujúcim chybám v riadení štátu, ktoré mnohí prostoreko analyzovali (Gylfason, 2009). Autori zdôrazňujú, že orgány malých štátov nemôžeme úplne zbaviť zodpovednosti: nie všetky úpadky majú pôvod v zahraničných obchodov, rovnako ako aj domáce inštitúty a politiky majú svoju úlohu manažovať následky úpadku. „Niektoré extrémne prípady, ako Írsko a Island, mali najmä domáce pôvody, ktoré zosilnili globálne udalosti. Mnohé roky viedli voľnú a márnотratnú politiku a príliš málo robili za adekvátnu reguláciu a dozor nad svojím finančným systémom. Späťne pozerajú čisto vidíme (a podľa ostatných nie len retrospektívne), že tieto štáty dovolili hromadné úvery a vznik bubliny na trhu nehnuteľností, v neudržateľnej forme” (Gylfason, 2010).

V porovnaní s islandskou udalosťou, maďarský príbeh je zložitejší a núti nás k zamysleniu ohľadom súvislostí v medzinárodných finančných systémoch. Tu však nebola ekonomika preťažená a nevznikla bublina na trhu nehnuteľnosti. Maďarské hospodárstvo je v blízkom vzťahu so starými aj novými členmi EU, a tiež ako členská krajina, Maďarsko je účastníkom mnohých politických inštitúcií EU, ktoré majú za cieľ koordinovať, kontrolovať a harmonizovať národné ekonomické politiky. Je pravdou, že hospodárska politika bola chybná už niekoľko rokov pred európskou krízou, lenže to vyvoláva nové otázky ak si chceme priebeh vysvetliť: ako je možné, že členstvo EU neochráni členskú krajinu pred vážnymi nerovnováhami, ktoré môžu viesť k špekulatívnym útokom ohľadne meny?

S problémami v Grécku vyšlo najavo, že Pakt stability a rastu, maastrichtské kritéria o prevzatí eura a iné podobné inštitúcie nefungujú dosť dobre na to, aby dokázali odvrátiť vážne chyby členských krajín EU ohľadom ich hospodárskej politiky. V prípade Maďarska vážne vládne finančné prečerpanie medzi 2002-2006, klasifikácia štátneho rizika a prietah dôležitých reforiem — to všetko znížilo odolnosť štátu voči takým externým šokom, ktoré prišli pri zrušení cezhraničných finančných prúdov, pri zvýšení menových výkyvov a pri zmrštení zahraničných obchodov. Národné politiky sú veľmi dôležité; sú dôležitejšie v čase turbulencií než v čase dobroty.

Čo teda môžeme spraviť?

To všetko sú už dejiny. Akademické a aplikované ekonomické výskumy by mali dať presvedčujúce odpovede na otázku, že čo sa dá robiť teraz, po prežití nedávnych šokov a turbulencií v Európe? V nižšie uvedených autor opíše niekoľko dôležitých tém o ekonomickej politike, ktoré už účinkujú na rokovacom programe výskumov, pridá aj svoje návrhy a odpovede vychádzajúce hlavne z perspektívy rozvíjajúcich sa európskych krajín.

Za prvé, mali by sme sa obrátiť chrbtom finančnej globalizácie? Dôsledky bývalého energetického zahraničného obchodu a finančnej liberalizácie, a privatizačné vlny počas zmeny režimu, veľmi hlboko prenikli do bývalých plánovaných hospodárstiev vo forme zahraničného kapitálu a zahraničných finančných inštitúcií. Objavenie týchto finančných inštitúcií nepochybne zvýšil vývoj finančnej úrovne a priniesol také

kapitály, ktoré by sa inak nedostali do tohto regiónu. Napriek tomu v čase globálnej úverovej krízy sa stala evidentným tmavá strana tohto úspešného príbehu: hospodárstvo regiónu sa stalo príliš závislým od zahraničného kapitálu a (finančného) trhu.

Skoršie sa rávalo základnou pravdou, že zahraničné banky zaistujú vysokú odbornú úroveň a hojnosť valuty, ktorá je nepostrádateľným komponentom ekonomického rastu a rozvoju podnikania. Od vypuknutia krízy, dnes sa už s menším presvedčením tvrdí, že vysoká závislosť od bánk riadených z ďalekých centier, neznamená veľké riziko pre prijímajúce krajiny. Je to nespochybniteľné, že stredné, východné a južné Európske regióny potrebujú dobre prosperujúcu bankovú sféru. Vzťahy medzi bankami (najmä ďaleké globálne trhové činitele), medzi zahraničnými a domácimi podnikateľmi a vládami medzi krajinami sú nejasné, a ani z ďaleka nie optimálne. Preto prvá predbežná konklúzia by mala byť, že je potrebné vytvoriť vyrovnanější vzťah medzi činiteľmi finančných sprostredkovateľov a stakeholderov v rozvojových hospodárstvach a aj v menlivých režimoch.

Po druhé, je tu čas vrátiť sa k trhovému protekcionizmu a vybrať sa k platforme „patriotickej hospodárskej politiky“? Prvé reakcie na krízu u mnohým politikoch boli že treba zachrániť domáce pracovné miesta obrátením procesu outsourcingu — spomeňme si na sľub N. Sarkozyho, že prinesú späť francúzsku automobilovú výrobu zo Slovinska a z iných mzdovo lacných nákladných krajín do Francúzska. Na koniec z toho len málo zrealizovalo, na šťastie. Európa stojaca pod silným konkurenčným tlakom, je životne dôležité aby podnikania správne kombinovali rôzne výrobné faktory — čo znamená, že je potrebné efektívne integrovať nízke mzdy so zručnosťami pracovných síl, a výhody vyplávajúce zo zemepisného umiestnenia Východnej-, Strednej- a Južnej-Európy. V prípade Maďarska, novo postavený montovný závod Mercedesu v Kecskeméte, alebo rozšírenie už funkčného motorového závodu Audi v Győri sú najlepšimi príkladmi procesu vysunutej činnosti. Zahraničný obchod je životne dôležitý pre rozvíjajúce sa krajiny a krajiny s režimovým obratom; každý protekcionálny obrat vo svete ohrozuje vyhliadky nominálnej a reálnej konvergencii ku európskemu centru. Všetkým prítomným podmienkach ERH krajín sa musí posilniť domáce hospodárstvo cez podporovanie malých a stredných podnikateľov. Bez energického domáceho hospodárstva (a zdravej strednej vrstvy) otvorené ekonomiky zostanú v nadmernej závislosti od externých faktorov, a oni sú tak menej schopný prispieť ku komplexnej európskej konkurencieschopnosti.

Za tretie, môže EU stratiť svoj dôležitý význam pri koordinácii globálnej hospodárskej politiky? Je potrebné aby si členské krajiny mimo centra EU vybrali novú smernicu ku novšiemu základnému zoskupeniu (Skupina 20)? Podľa posledných predpovedí a analýz môžeme risknúť vyhlásenie, že väčšina európskych ekonomík sa dostala zo šoku v rokoch 2008-2009, hoci stav dlhu verejnej sféry ostal dlhodobým problémom pre kontinent. Pritom problém zostane aj pre spoločnú európsku menu euro. Dúfame, že nedávna kríza vyjasnila, že potrebujeme väčšiu inštitucionálnu flexibilitu a dynamiku v Európe. G20 alebo hociktoré iné medzinárodné zoskupenia nepôsobia nadbytočne na samotnú Európsku Úniu, na jej inštitúcie a koordináciu ekonomickej politiky pri harmonizačnej regulácii, čo sa týka závislosti európskych krajín od zahraničného obchodu, nech sú členmi alebo sú mimo EU. Dlhodobé trhové predpovede však ukazujú, že finančný a svetovo-obchodný podiel Európy klesá a takisto bude klesať aj vyjednávacía sila kontinentu. Podľa trhových trendov, staré a nové členské štáty sa rovnako musia pokúsiť diverzifikovať svojich finančných partnerov a trhové výrobky, aby znížili závislosť od niektorých nie príliš dynamických krajín.

Stručne: rozvojové hospodárstva, vlády a intelektuáli Európy si nemôžu ušetriť úsilie, aby si premysleli relatívnu pozíciu národa na rýchlo menlivých globálnych trhoch, aby prehliadli spoločenské a ekonomické politiky, pomocou ktorých by zostali v súťaži a primknuli sa k rozvinutým a konsolidovaným susedom. Nedávna kríza je skôr špecifická medzi mnohými podobnými prípadmi; odpovede hospodárskej politiky na danú situáciu môžu byť zvláštne a inovačné.

Prekladala Gabriella Pócsik

*

Bibliografia

- Bernanke, Ben S. (2004): The great moderation. *BIS Review* 12/2004.
 BIS (2010): Annual Report 2009/10. Basel.
 Bod, Péter Ákos (2009): The Financial Landscape - Seen From a Converging Country. In: Otto Hieronymi & Alexandre Vautravers (Editors): *Globalization and the reform of the international banking and monetary system*. Palgrave Macmillan
 Bordo, Michael D. & Landon-Lane, John (2010): The lessons from the banking panics in the United States in the 1930s for the financial crisis of 2007-2008. *NBER Working Paper* 16365

- Carone, G. et al. (2009): The EU's response to support the real economy during the economic crisis: an overview of Member States' recovery measures. *European Economy. Occasional Papers*. 51. July 2009. Brussels. 94 pp
- Csaba, László (2009): Unintended Consequences of Crisis Management. *Zeitschrift für Staats- und Europawissenschaften (ZSE)* No. 3–4.
- Dooley, Michael P. & Folkerts-Landau, David & Garber, Peter M. (2009): Bretton Woods II still defines the international monetary system. *NBER Working Paper Series* 14731
- European Union (2009): Economic Crisis in Europe. Causes, Consequences and Responses. *European Economy* No.7/2009
- Eurostat (2010): News release. Provision of deficit and debt data for 2009 (22 April 2010.)
- Gylfason, Thorvaldur & Holmström, Bengt & Korkman, Sixten & Söderström, Hans Tson & Vihriälä, Vesa (2010): Nordics in Global Crisis. Vulnerability and resilience. *The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA)*
- International Monetary Fund (2010): World Economic Outlook - Rebalancing Growth. Washington DC. April 2010
- Krugman, Paul (2009): How Did Economists Get it So Wrong? *The New York Times*, September 6.
- Lucas, R. E. (2003): Macroeconomic Priorities. *American Economic Review*, Vol. 93, No. 1 (March 2003), pp. 1-14.
- Reinhart, Carmen M. & Rogoff, Kenneth S. (2009a): *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press
- Reinhart, Carmen M & Rogoff, Kenneth S. (2009b): The Aftermath of Financial Crises. *NBER. Working Paper* 14656. January 2009.
- Trichet, Jean-Claude (2010): Central banking in uncertain times – conviction and responsibility. *BIS Review* No 111. 1 September

*

dke@ southeast-europe.org
www.southeast-europe.org

© DKE 2011

Pozor! Milý výskumník! Keď použijete tento štúdium ako referenciu k Vášmu štúdiu, alebo citujete jeho časť, prosíme, pošlite nám o tom e-mail na adresu šéfredaktora na dke@southeast-europe.org. Štúdium citujte nasledovne: Bod, Péter Ákos: Charakter ekonomických kríz – Úvod. (*Prekladala Gabriella Pócsik*) *Délkelet Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 1. No. 3. (Jeseň 2010) pp 1-6.

Ďakujem za Vašu spoluprácu. Šéfredaktor.